

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

De Divina Psalmodia, Ejusque Causis, Mysteriis, Et Disciplinis, deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis, Tractatus, Historicvs, Symbolicvs, Asceticvs. Sive Psallentis Ecclesiae Harmonia - Opus novum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum ... Operum ...

Bona, Giovanni

Parisiis, 1678

§. 2. Hora unde dicta. Figmenta Poëtarum de Horis. De usu horologiorum apud veteres. Horae olim nunciatae à servis. Verus dies Christus est.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9929

Teque Quirine pater veneror, Horamque Quirini.

§. II.

Hora unde dicta. Figmenta Poëtarum de Horis. De usu Horologiorum apud veteres. Horæ olim nunciate à servis. Verus dies Christus est.

I. **S**unt qui horas à Sole dictas putent, Ægyptij enim, ut dixi, solem Horum vocabant. Alij à luce, quæ Hebraicè נור Hor vocatur, horas quasi lucis partes denominant. Quidam malunt $\alpha\pi\omicron\ \tau\omicron\ \omicron\ \rho\omicron\upsilon$, quod terminum significat, deduci: sive ab $\omicron\ \rho\iota\zeta\epsilon\upsilon$, quod est terminare, dividere, diffinire. Porro de Horis multa suo more fabulantur Poëtæ. Fingit (a) Ovidius Horas puellas esse, quæ Soli ministrent, easque (b) Homerus cæli janitrices facit, quia tempora moderantur, è cæli solisque motu pendentia. Chrysippus apud (c) Senecam ait Horas Gratiarum sorores esse, sed natu majores. Nascenti Auroræ inservire Horas, canit (d) Smyrnæus in Paralipomenis. Easdem futurorum nuncias esse, Bacchum coronasse, & cæli phalanges adversus Typhæum armasse tradit (e) Nonnus in Dionysiæis. Item Horas dedisse ubera Serenæ uxori Stiliconis, fabulatur Claudianus in ejus Panegyrico. Apud (f) Apuleium in nuptijs Psyche Horæ ministrabant. Rursum (g) Homerus in hymnis Horas vocat sapientes, Soli assistentes, & quæ natam è mari Venerem susceperint, & ornarint. Orpheus elegantissimum de Horis hymnum conscripsit, castas easdem appellans, floribus abundantes omnis coloris, multi odoris, semper virentes, circu-

a Ovid. lib. 2. met. b Hom. Iliad. 8 v. 393. d. Il. 5. v. 750. c Senec. de benef. lib. 1. cap. 3. d Coïnt. Smyrn. l. 1. Paralip. v. 48. e Non. Dionys. l. 1. v. 224. & initio lib. 9. f Apul. lib. 6. ubi quedam Philippus Beroaldus. g Hom. hymn. in Apoll. v. 194. & hy. 2. in Venerem.

lares, suaves, faces habentes, vestibus roscidis indutas, cœlis terrisque gratificantes, & inculpatas. Panyasis Poëta apud (h) Athenæum primam in mensa potionem Gratiis, Horis, & Baccho tribuebat: atque ibidem commemorat Athenæus in Horarum sacello aram Dionysio erectam, quod Horæ fructus vitis nutriant, & ad maturitatem perducant. (i) Hesiodus in Theogonia dicit Horas Themidis filias esse, & maturitatis auctrices. Ut enim notat Suidas, illud temporis punctum significat hora, quo res matura, & perfecta est. Ita passim in Evangelio, (k) *Nondum venit hora mea: & sciens Iesus, quia venit hora ejus.* (l) Theocritus horas tardissimas nuncupat, caras tamen, & exoptatas, semper aliquid novi ferentes hominibus. (m) Philostratus in Iconibus horarum imaginem graphicè pingit hoc modo. Horæ corporea specie in terram profectæ manus contingentes annum volutant, & tellus sapiens existens bellè cum ipsis fert annua omnia: sublatum autem brachium, comæque demissæ libertas, fervensque præ cursu gena, & una salientes oculi, fabulari fortasse aliquid super pictore permittunt. Horas autem intelligit quatuor anni tempora, de quibus in Cosmurgia sic (n) Georgius Pisides concinit:

*Hæc vicibus alternis, cursu annuo,
Instar puellarum choros agitantium,
Digitosque conferentium inter se suos,
Vitæ decoræ ut choream agant pulcherrimam.*

Apud Pausaniam in Atticis Horæ in Jovis capite insident, nam ejus nutu temporum vices decurrunt. Olen Poëta apud eundem in Corinthiacis ab Horis educatam Junonem scriptum reliquit. Horas quatuor, & Vesperis imaginem in pompa Ptolomæi Philadelphi describit Athenæus libro quinto *de vitæ moribus*. Iphis Horis divinos honores habitos ab Atheniensibus, narrat iterum

h Athenæus initio lib. 2. diphosoph. i Hesiod. Theog. v. 900. k Ioan. 2. 4. Ibid. 13. 1. l Theocrit. Idyll. 15. v. 104. m Philost. in Icon in fine lib. 2. n Georg. Pised. Cosmurg. v. 282.

(*v*) Pausanias, unamque vocat Carpon, alteram Thal-
 loen: tertiæ nomen non dixit. (*p*) Phornutus libro
 de natura Deorum, Ab Horis, inquit, omnia bona,
 quæ nobis adsunt, custodiuntur, & servantur. Vna
 Eunomie dicitur ob æquam rerum distributionem: al-
 tera Dice, id est iustitia, quod jure contententium li-
 tes dirimat: tertia Irene, id est Pax, quasi ratione,
 & non armis lites consopiat. Alia Horarum nomina
 (*q*) Hyginus, & ex eo Lilius (*r*), Gyraldus recensent.
 Nunc communiter accipitur hora pro his spatiis, in
 quæ dies dividitur. Ante Palamedem nec horas, nec
 horologia fuisse Philostratus in Heroïcis commemorat;
 Cæterum Claudius (*s*) Salmasius in Plinianis exercita-
 tionibus proluxa & odiosa disputatione conatur ostende-
 re nullum apud veteres Horologij usum, nec diem in
 horas tributum ante Magni Alexandri tempora fuisse.
 Confutat ejus conjecturas doctissimus vir Dionysius (*t*)
 Petavius in Auctario operis omni laude dignissimi de
 doctrina temporum, monstratque florente Græcia di-
 visionem diei in horas communiter adhibitam. Hanc ad
 Græcos ab Ægyptijs manasse, scribit Herodotus in Eu-
 terpe.

II. Illa tamen fractio dierum in 12. partes non statim
 horarum nomine processit, sed aut partium, aut signo-
 rum, ut Julius (*u*) Pollux refert ex Menandro. Conges-
 sit Plinianus exercitator quæcunque de horis, & Horo-
 logiis apud priscos Scriptores reperiuntur. Ipsum legat,
 qui hæc fusius scire, ejusque loquacitate patientiam
 exercere desiderat. Scioterici Horologij primus inven-
 ter in Græcia celebratur à (*x*) Plinio Anaximenes Mi-
 lesius: sed Laërtius, & Suidas Anaximandro ejus præ-
 ceptori hanc inventionem tribuunt. His tamen anti-
 quior ducentis ferè annis fuit Achaz Rex Judæorum,

v Pausan. in Bæoticis. *p* Phorn. de natura deor. cap. 29. *q* Hyg. in fabul.
 18. *r* Gyr. de diis gent. synt. 13. *s* Claud. Salmasius in Plin. exercit. pag. 632.
 usque ad 6; 8. *t* Petav. lib. 7. variar. dissertationum cap. 7. 8. 9. *u* Jul. Pollux.
 lib. 1. Onomast. c. 8. *x* Plin. lib. 2. c. 76.

eius solare Horologium commemorat (*γ*) Scriptura. Romæ indiscreta lux diu fuit, donec Scipio Nasica Horologia introduxit anno Urbis 595. si vera (*z*) Plinius refert. Ctesibium Alexandrinum Horologia hydraulica mira ratione reperisse narrant (*a*) Cicero & Vitruvius, itemque (*b*) Athenæus ex Aristocle libro de choris: usum verò Clepsydrarum in Urbe Achanta trans Nilum incœpisse docet (*c*) Pierius in Hieroglyphicis. Meminit Clepsydræ Plato in Theæteto, his verbis. Illi verò in occupatione semper dicunt, urget enim illos aqua fluens. Cum Apollonius (*d*) Thyanæus coram Domitiano causam dicturus esset, Quanta aqua, inquit Scriba, orationem tuam metieris? hoc enim ante causam dicendam scire me oportet. Cui Apollonius, Si quodcunque causa exigit, dicere me sinas, non ipse Tyberis ad metiendum sufficiat. (*e*) Plinius junior cum causam cujusdam Proconsulis egisset in Senatu; Dixi, inquit, horis penè quinque, nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. Qualis autem fuerit antiquæ clepsydræ forma; eleganter (*f*) Petavius docet in notis ad Dionem Synesij. Eamdem sic describit (*g*) Apuleius. Præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim deflua infusa aqua, populum sic adorat. Sinenses ingentibus clepsydris ex aqua, vel cinere odorifero horis metiendis usos, refert Matthæus (*h*) Riccius in historia Sinarum. Extat non inelegans (*i*) Symposii ænigma de clepsydra minus rectè à quibusdam de ratione explicatum.

Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,

Ius avidæ linguæ, finis sine fine loquendi,

Ipsa fluens dum verba fluunt, ut lingua quiescat.

γ 4. Reg. 20. & Isai 39. *z* Plin. lib. 7. cap. 60. *a* Cic. 2. de natura deor. Vitruvius l. 9. c. 9. *b* Athen. lib. 4. c. 24. *c* Pier. hierog. lib. 6. cap. 4. *d* Philostr. de vita Apollonii lib. 8. cap. 1. *e* Plin lib. 2. ep. 11. *f* Petav. pag. mihi 20. *g* Apul. initio lib. 3. *h* Riccius hist. Sinarum, lib. 1. *i* Sympos. num. 69.

Narrat (*k*) Saccus in Historia Ticinensi, Severinum Boëthium primum fuisse, qui Horologia libratis ponderibus Romæ componi curârit. (*l*) Cassiodorus libro primo variorum, duo Horologia mirabilis structuræ describit; unum, ait, in quo humana solertia videtur colligi, quod totius cœli noscitur spatia pervagari. Alterum ubi solis meatus sine sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Alexis Poëta apud (*m*) Athenæum in quodam convivio patinam superbam advectam dicit, quæ horas redoleret, & tempora; quæ scilicet cœli cursum, & signa ostenderet: quale apud Petronium Arbitrum Trimalcionis repositorium describitur, quod habebat 12. signa Zodiaci in orbem disposita, & super illa convenientem materiæ cibum. Simile fuit tentorium, quod à Sultano Babylonæ, Friderico secundo Imperatori dono datum refert (*n*) Spondanus, in quo Sol, & Luna cursum suum debitis spatiis observabant: & horæ diei, & noctis citra errorem indicabantur. Chromatius quoque Præfectus in (*o*) actis S. Sebastiani, Habeo, inquit, cubiculum ex toto vitreum, in quo omnis disciplina stellarum, ac mathesis mechanica est arte constructa; in quo mensium, & annorum cursus certo numero per horarum spatia distinguuntur, & lunaris globi plenitudo, vel diminutio digitorum motu, rationis ministerio, & calculi supputatione prævidentur. Iam multa fabricantur Horologia, non solum horas, solique motus, & siderum indicantia, sed quæ diversis librata ponderibus varii generis musica instrumenta sonantia, & multiplices exhibeant statuarum saltationes. Bernardinus Carovagius bove capitosior, oculis emissitiis, ore exporrecto, & lingua blæsus, si (*p*) Sacco Ticinensium Historico credimus, unum composuit in gratiam Andreæ Alciati, eo artificio, ut qua quisque statuisset hora, noctu ere sonan-

k Bernardin. Saccus hist. Ticin. lib. 7. *l* Cassiod. lib. 1. var. epist. 45. & 46.
m Athenæus lib. 2. cap. 18. *n* Spondan. an. 1232. *o* Apud Bollandum 20. Jan.
 c. 16. Saccus hist. Ticin. lib. 1.

te expergisci posset, eademque opera lucernæ lumen accenderetur. Ignis enim scintilla ab inserto silice in subjectum sulphur excussa in flammam ibat, quæ repente ardentis sulphuris ministerio, & lychnorum continuatione lucernæ fila accendebat. Etiam in annuli gemma narrat (q) Cardanus, Horologium fabricatum fuisse, quod mola circumagebatur, & horas indicabat non solum sagitta, sed ictu. Olim Hebræi tubarum sonitu ad horas indicandas utebantur, ut scribit (r) Josephus. Idem nunc faciunt Turcæ clamore è turri sublato. Antiquiores monachi, teste (s) Cassiano, ex aspectu siderum nocturnæ synaxis horam explorabant. Quod etiam Cluniacenses observasse ex relatione de miraculis S. Hugonis colligitur, quæ habetur in Bibliotheca (t) Cluniacensi. Diurnarum verò precum horam ut dignoscerent, sole sereno aut proprii corporis, aut Gnomonis in Sciotherico Horologio umbrarum projectiones inspiciebant: cælo autem nubilo Clepsydris veterum more utebantur, sicut tradit in divinis lectionibus (u) Cassiodorus. Porro modum difficillimum noscendi horas ex quantitate Psalmodiæ ostendit (x) Petrus Damianus; Vt quodcumque, inquit, solis claritas, sive stellarum varietas nubium densitate non cernitur, in quantitate Psalmodiæ, quam tenuerit Monachus, quoddam sibi velut horologium metiatur. Horologii verò mechanici primum inventorem Silvestrum Secundum fuisse, ex Monacho Floriacensi Pontificem summum, tradunt (y) nonnulli, sed mala historiæ fide; nam Persiæ Regem dono misisse huiusmodi Horologium Carolo Magno Imperatori ducentis circiter annis ante Silvestrum, refert (z) Aimoinus de gestis Francorum. Verius videtur quod Polidorus Virgilius scribit, primum auctorem mechanici Horologii ignotum esse.

q Cardan. de subtilitate. r Joseph. de bello iud. lib. 5. cap. 9. s Cassian. lib. 2. c. 17. t Biblioth. Cluniac. pag. 448. u Cassiod. div. lec. cap. 30. x Petr. Damianus opuse. 13. cap. 17. y Vincen. spec. hist. lib. 24. cap. 98. Arnold. Vvion. ligni vitæ lib. 5. cap. 72. z Aimoin. l. 4. c. 95.

III. Apud Romanos servi erant, quorum munus esset horas dominis nunciare. (a) Martialis de hac re hi versus sunt:

*Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, & tu
Iam conviva mihi, Ceciliane, venis.*

Satyricus (b) quoque de hoc ritu sic canit,

Quem dicat venisse puer, quos nunciet horas.

Eandem consuetudinem commemorant (c) Seneca, Marcus Varro, Suetonius, & alii. (d) Artemidorus Daldianus actiones, impetus & motus ab Horologio significari asserit. Homines enim omnia faciunt ad horas respiciendo. Semper autem melius existimat horas ante sextam, hoc est antemeridionales, numerare quam eas, quæ post sextam sequuntur: quod etiam Hesiodus in fine dierum asseverat. Verus autem, & clarus dies Christus est, verè dies æternus, & sine nocte, ut ait (e) S. Zeno, cui duodecim horæ in Apostolis, duodecim menses serviunt in Prophetis, quem Evangeliorum salutaria quatuor tempora prædicant. Hic est dies, quem nullæ temerant nubes, nulla interpolat nox, dies fulgentissimus, qui nescit occasum. O splendor lucis æternæ, cujus claritas illuminat mundum, veni, & illumina animam meam splendoribus Sanctorum, ut in lumine tuo verum lumen videre possim, quod illuminat omnem hominem sedentem in tenebris, & umbra mortis. O quando veniam, & apparebo, Domine, ante faciem tuam! O quando videbo diem illum, diem jucunditatis & lætitiæ; diem quem tu fecisti, ut exultemus, & lætemur in eo! O præclarum diem illum, diem verum, diem æternum, diem votis omnibus expetendum! caret horis, & tenebris dies ille, jugis in eo meridies est, quia claritas Dei irradiat il-

a Martialis, lib. 8. b Juven. sat. 10. c Senec. de brevitate vite cap. 10. Varro l. 5. de ling. Latina. Suet. in Domitiano. d Artemidor. de interpret. somniorum, l. 3. c. 67. e Zeno serm. 1. de Pascha.

lum. Atque utinam ad diem illum post tenebras hujus mundi perduci citius merear, tunc enim gaudens & exultans, non per temporum, & horarum momenta; sed sine intermissione cantabo tibi, qui me vocasti in admirabile lumen tuum.

METRUM VI.

Tempora precipiti glomerantur concita cursu,
 Et refluunt gyris noxque, diesque suis,
 Atque ut bisseis finitur mensibus annus,
 Sic totidem spatiis dividit hora diem.
 Dividit hora diem, justis & partibus aequat,
 Dum subeunt proprias cuncta creata vices.
 Vda prius siccos signavit clepsydra soles,
 Et secuit calidos frigida meta dies,
 Scilicet impulsis agitur solibus orbis,
 Et refluxis annus precipitatur aquis.
 Tum coepit tenues percurrere tempus arenas;
 Omnia nam rabido frangere dente solet.
 Mox quia sunt umbris humana simillima, gnomon
 Innuit umbroso tramite lucis iter.
 At nunc ad ferrum postquam migrastis ab auro
 Secula, ferratis aufugit hora rotis.
 Aufugit, & sese per ferrea puncta trucidans
 Admonet ad duram nos properare necem.
 O quicumque dies docuisti hac arte secari,
 Scito: non omnes hac monumenta juvant.
 Nam cur tam lentum tempus remoratur amantes,
 Aut cur dissimili mobilitate viget?
 Flet quidam longo sua duci stamina filo,
 Dum cupit aeterni Regis amore frui.
 Alter ait, faciem si quando cernit Amantis,
 Cur mihi contractis præterit hora rotis?
 Nempe licet motum mensuret temporis hora,
 Non tamen affectus queis agitur amor.

Credite: dilato cruciantur tempore amantes,

Estque illis anno longior una dies.

O igitur quando fugitivi temporis expers,

Lux mea, Christe Deus, te sine fine fruam?

Illam dies tenebris, horisque ac sine carebit,

Vnicam si quando fulserit illa dies.

S. III.

*Secunda divisio diei naturalis antiquo Romano-
rum more. Tertia divisio diei, & noctis artificia-
lis. Cur divisa dies in 12. horas. De horis equali-
bus & inaequalibus. In vicissitudine diei, &
noctis relucet mirabiliter Dei providentia.*

I. **S**ECUNDA divisio diei plura noctis & diei tempora subnotat, propriisque discernit nominibus, quæ apud Poëtas, aliosque Scriptores passim observata inveniuntur. Ea omnia suo ordine (a) Macrobius, & Censorinus exponunt. Incipiunt autem à media nocte, quod tempus principium, & postremum est diei Romani. Tempus quod huic proximum est, vocatur de media nocte, sive mediæ noctis inclinatio. Sequitur Gallicinium, primus galli cantus post mediam noctem. Deinde Conticinium, cum & galli silent, & homines quiescunt. Tum primum diluculum, sive crepusculum matutinum, diei clarescentis exordium. Secundum diluculum vocatur mane, cum sol videtur, & dies jam clarus est. Sol post hoc ad meridiem vergit, facitque meridiem, quod est medii diei nomen. Inde tempus occiduum, sive pomeridianum, vel de meridie. Hinc suprema tempestas, novissimum diei tempus. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet ejus stellæ, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellat. Inde porrò crepus-

a Macrobius. lib. 1. Sat. cap. 3. b Censorin. de die natali cap. 19.